Hólarannsóknin

Fornleifaskráning í Hjaltadal

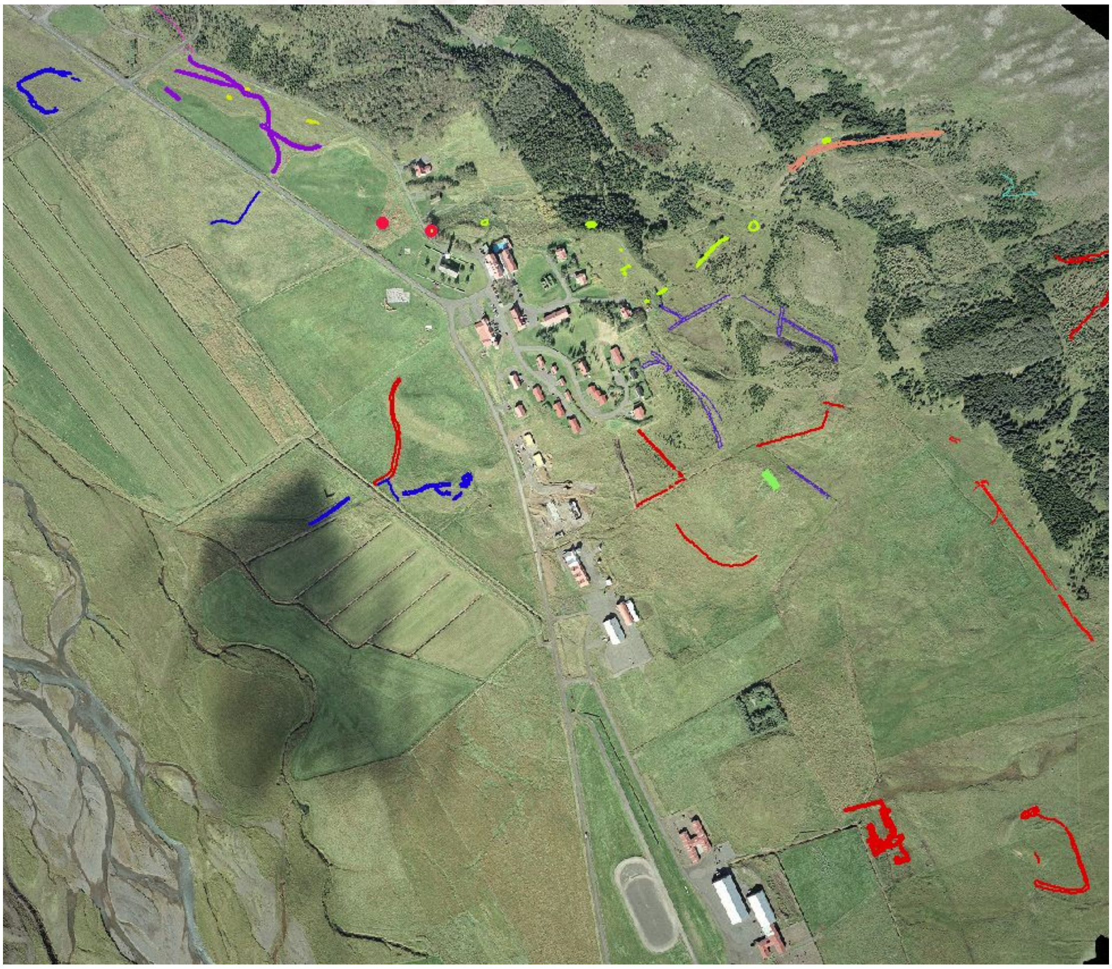

Framvinduskýrsla 3 -2004

Ragnheiður Traustadóttir, Anna R.Guðmundsdóttir, Kristborg Þórsdóttir, Bryndís Zoëga, Douglas Bolender

Fornleifaskráning á vegum Hólarannsóknar sumarið 2004 ... 3
Rannsóknarmarkmið og áætlun 2004 - 2005 ... 4
Aðferð við skráningu ... 4
Jarðanúmer ... 4
Tegund, hlutverki og heiti ... 4
Lega ... 5
Staðhættir og lýsing ... 5
Hættumat ... 5
Heimildir ... 5
Brimnes - 146404-277 ... 6
Saga ... 6
Náttúrufar og jarðabætur ... 6
Kolkuós - 146414 ... 10
Saga ... 10
Náttúrufar og jarðabætur ... 11
Neðri-Ás 1 - 146476-251 ... 16
Saga ... 16
Náttúrufar og jarðabætur ... 16
Viðvík - 146425-274 ... 38
Saga ... 38
Náttúrufar og jarðabætur ... 39

Fornleifaskráning á vegum Hólarannsóknar sumarið 2004

Eitt af markmiðum Hólarannsóknarinnar er að skrá jarðir í Hjaltadal og nágrenni. Tilgangurinn – og eitt af aðalmarkmiðum fornleifaskráningar – er að gera grein fyrir byggðasögu byggðalags, í þessu tilviki Óslandshlíðar og jarða sem liggja við Kolkuós, en það er ein af forsendunum fyrir því að hægt sé að stunda árangursríkar fornleifarannsóknir á svæðinu. Fornleifaskráningu er enn fremur ætlað að veita yfirlit um fjölda minja á tilteknu svæði.

Neðangreind fornleifaskráning er unnin fyrst og fremst á vegum Hólarannsóknarinnar, bæði af starfsmönnum hennar og nemendum í fornleifafræði sem sóttu vettvangsskóla Hólarannsóknarinnar.

Taka ber fram að um er að ræða drög að fornleifaskráningu á jörðunum Kolkuósi, Brimnesi, Viðvík og Neðri–Ási.

Sumarið 2004 hófst fornleifaskráning á Hólum að nýju en eins og fram hefur komið í fyrri umsóknum og skýrslum Hólarannsóknarinnar gerði Katrín Gunnarsdóttir, fornleifafræðingur hjá Byggðasafni Skagfirðinga, fornleifaskrá fyrir Hóla og Hof og gaf út hjá Byggðasafninu árið 2000.

Í samstarfi við Ísmar hf., fyrirtæki sem sérhæfir sig í tækjabúnaði til landmælinga auk annars, hóf Hólarannsóknin nú í sumar að mæla upp rústir með afar nákvæmu gps mælinga- og staðsetningartæki; skekkjumörk eru aðeins um sentimetri. Rústir á Hólastað voru mældar upp og er það þýðingarmikil viðbót við fyrri skráningu. Með aðstoð tækisins er unnt að teikna rústirnar upp á staðnum og vinna svo með niðurstöðurnar í ýmsum teikni-, korta- og þrívíddarforritum í tölvu.

Til stendur að gera nákvæmt kort af fornleifum á Hólum í mælikvarðanum 1:400 og ítarlega fornleifaskrá, ekki aðeins á Hólastað heldur einnig á öðrum jörðum í Hjaltadal (sjá kort af Hjaltadal). Gerð verða yfirlitskort af jörðunum með örnefnum og fornleifum sem hafa verið skráðar frá því að Hólarannsóknin hófst árið 2002.

Eitt af markmiðum Hólarannsóknarinnar hefur frá upphafi verið að gera kortagrunn af öllum Hjaltadal þar sem verður hægt að skoða fornleifar og örnefni á svæðinu. Ætlunin er að nota grunninn til rannsókna á sviði örnefna- og fornleifafræði til að rannsaka tengsl Hóla við umhverfi sitt, byggðaþróun, búsetu og nýtingu, allt frá landnámi fram á okkar daga. Rannsóknin hefur nú þegar góðan loftmyndagrunn, eldri loftmyndir og túnakort af nærri öllum Hjaltadal, og eru þessi kort afar mikilvæg við gerð fyrrgreinds kortagrunns.

Ekki liggur enn fyrir hvenær vinnu við grunninn muni nákvæmlega ljúka svo að hægt verði að gera hann aðgengilegan sérfræðingum og almenningi, en stefnt er að því að ljúka við hann árið 2006.

Rannsóknarmarkmið og áætlun 2004 - 2005

Heimildaöflun vegna jarða í Hjaltadal er til þess gerð að skrá megi sögulegt yfirlit um jarðirnar, þar sem gerð er grein fyrir takmörkum þeirra, breytingum og hugsanlegum atburðum, sögnum og öðrum þáttum, sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum. Þannig verða til forsendur til að kanna tengsl jarðanna við Hóla.

Fornleifaskráning á vettvangi fer svo þannig fram að fornleifar eru skráðar, mældar upp með alstöð og ljósmyndaðar. Loks eru þær skráðar í gagnagrunninn Sarp.

Af hverri jörð eru gerð kort með staðsetningu minjanna. Af Hjaltadal eru gerð kort, þar sem reynt er að endurskapa búsetu í dalnum á mismunandi tímum, landamerki rakin, aldur rústa og fleira í þeim dúr. Fornleifarnar eru settar í samhengi við skiptingu jarða, gæði bithaga og engja, nýtingu á auðlindum, hagrænum og náttúrufarslegum atriðum o.m.fl.

Aðeins með því að gera sér grein fyrir eignarhaldi og landnotkun o.þ.h. verða til forsendur til skilnings á því hvers vegna byggð hélst á sumum stöðum og öðrum ekki, hvers vegna hús voru reist þar sem þau voru reist, hví Hólar urðu valdamiðstöð og þar fram eftir götunum.

Aðferð við skráningu

Í inngangi með skránum er sögulegt yfirlit þar sem gerð er grein fyrir takmörkum jarðanna, breytingum, atburðum og öðrum þáttum, sem varpað geta ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum.

Jarðanúmer

Jarðirnar eru auðkenndar með upphafsstaf eða –stöfum heitis jarðarinnar og tveimur númerum; í fyrsta lagi landsnúmeri sem Fasteignamat ríkisins hefur úthlutað, t.d. Hólar: 146440, og í öðru lagi númeri jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens, 249 í nefndu tilviki. Þar að auki eru fornleifunum gefin raðnúmer innan hverrar jarðar; bæjarstæði á Hólum er nr. 1 og þar af leiðandi auðkennt með eftirfarandi hætti: H-146440-249-1.

Tegund, hlutverki og heiti

Í örfáum orðum er tegund og hlutverki minja lýst, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð o.s.frv.

Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu, þótt þeirra sé getið í heimildum, og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að “heimild” sé til um t.a.m. útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er, því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu, þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjar sérnafn, t.d. Grundarhús eða Ullarlækur, er það sérstaklega skráð, en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, t.d. fjós eða hlaða.

Lega

Nákvæm staðsetning er skráð. Tekin eru GPS hnit á vettvangi og þau færð í skrána.

Staðhættir og lýsing

Í kafla um staðhætti og lýsingu er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, t.d. vitnað í heimildir.

Hættumat

Lagt er mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til þess að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs. Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær hafa ekki fundist við vettvangsskráninguna.

Við skipulag framkvæmda er engu að síður nauðsynlegt að taka tillit til þessara heimilda, því að fornleifar geta sem fyrr segir leynst undir sverðinum.

Heimildir

Vísað er í helstu ritheimildir um hverja hinna skráðu fornleifa.

Brimnes - 146404-277

Saga

Búsetusaga:
50 hdr. 1709. Hólastólseign. (JÁM,bls.). Brimnesskóga er getið í Landnámu: „Í þann tíma kom út skip í Kolbeinsárósi hlaðit kvikfé, en þeim hvarf í Brimnesskógum unghryssi eitt; en Þórir dúfunef keypti vánina ok fann síðan.“ (235). Brimness er getið í Sturlungu „…“ (ath. fleiri fornrit). Einnig er þess getið á nokkrum stöðum í Íslensku fornskjalasafni: „…“. Í örnefnaskrám Brimness er getið um eyðibýlið Gvendarstaði beint suður af túninu en þess er ekki getið í Jarðabók Á.M. (Ö-1978, 1).

Brimnes var selt árið 1802 með 1 kúgildi fyrir 209 ríkisdali . Kaupandinn var Kjartan Bjarnason bóndi í Brimnesi (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu). Á fyrri hluta 20. aldar keypti Hartmann Ásgrímsson nokkra sneið af jörðinni að norðanverðu undir Langhús, síðar Kolkuós? (Hvernig er með Laufhól?)

Heimildir: 1300 – Sturlunga, útg. 1946, 10. þáttur.

1301-1400 – Íslenskt fornbréfasafn, 3. bindi, bls. 409: Ráðsmannsreikningar á Hólum í Hjaltadal um bygging á jörðum staðarins 1388: „af brimesi. c. woro. c. i hafnar v[adum]. xx lamba elde ok tueuett n[aut].“

1401-1500 – Íslenskt fornbréfasafn, 5. bindi, bls. 36: Skrá um kúgildi með jörðum Hólastaðar í Hjaltadal og um eldi á jörðum staðarins 1449: „Jtem brymnese vij kvgyllde l. iij c.“

1501-1570 – Íslenskt fornbréfasafn, 7. bindi, bls. 463: „Skrá um landamerki Viðvíkr og ýmsra fleiri jarða í Skagafirði um 1500: „Jtem aa Mýck(l)holl ofan halfa lomatjorn j motz wid brimnes ok ofan ad langahollte: Enn widuik aa ecki leingra westur enn ad krossgotum: sidan Rada hafa melar allt ofan ad gerdi þui er heiter geitagerdi: oc liggur firir sunnan skog: firir westan fram alla melana: oc Riettsyne af þui Gerdi westur j sio: er þat landamerki þar millum widuikur og brimnes aa vidaruik skog firir austan almenningz gotu. ad ose ofan: enn a(u)ll Reka gogn nema huala vu fra Brimnes landi ad dolum. enn holastadur a skogienn firir westan gerdit allt ad dolum. Eigur kirkian sialf husa stodur og skipa wid os allan afla oc addrattu stadarins aa land ad leggia: med afgaungum i dolumm: oc huommunum vppi. gangvart krossi eigur widuik gras vnder aullum skoge: ad dolum. Jtem a mýcklabêr I oslandzhlid : a xij. hesta Rifhris ok hogghris firir gotur. enn widuik a j stadinn helenar holma með aullum gognum og giædum et cetera.“
8. bindi, bls. 367: ??
11. bindi, bls. 859: Skrá um eignir Hóladómkirkju og Hólastóls í föstu og lausu eptir Jón biskup Arason frá fallinn, 25. December 1550: „Med Brimnesi .vj. kugillde. landskylld .iij. c.“
15. bindi, bls. 223: Reikningr Hólastóls 18. febrúar til fardaga 1569: „Med Brimnesi landsk. .iij. .c. med tiundum kug. .vj.“
15. bindi, bls. 456: Kúgildareikningr Hólastóls eftir jól 1570: „Med Brimnesi .vi. kug.“

Náttúrufar og jarðabætur

Brimnes
Jarðardýrleiki l cuð.
Eigandinn biskupsstóllinn Hólar.
Ábúandinn Jón Jónsson.
Landskyld cclx álnir, lýkst með xx álna slætti og xx álna eldi, hitt annað forlíkast eftir samkomulagi veleðla hr. biskupsins og leiguliða.
Kúgildi vi. Leigur í smjöri heim til stólsins.
Kvikfje vii kýr, i naut tvævætt, I vetrúngur, ær lxxxix, sauðir tvævetrir og eldri xl, iii hestar, ii hryssur, i foli og i únghryssa.
Jörðin kann að fóðra um vetur vi kýr, það á töðu og útheyi, en öllum öðrum

peníngi er vogað þá til útigángs aldeilis.
Upprekstur ut supra.
Rifhrís er hjer nokkuð til eldiviðar. Sortulýng ánægjanlegt.
Jörð þessi á allan reka fyrir sínu landi, en um sjáargagn og hlunnindi það fjörunni viðvíkur er alt og hið sama að segja sem á Bakka, nema skipsuppsátur er hjer betra.

Heimildaskrá

Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. hefti. Sögufélaga Skagfirðinga. 1956.
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.
Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. 9. bindi. 1709. (útgáfustaður og ár).
Ath. hvað nota á af því sem er í DI.

Brimnes 146404 277 - 1
Sérheiti: Brimnes
Hlutverk: Bústaður
Tegund: Bæjarhóll
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Brimnes 146404 277 - 2
Hlutverk: Legstaður
Tegund: Kuml
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá Brimness er þess getið að við Bátagil fannst dys árið 1937. Þáverandi þjóðminjaverði, Matthíasi Þórðarsyni, var gert viðvart og hann gróf í dysina. Hún reyndist úr heiðnum sið, í henni fundust beinagrindur þriggja manna og hests með reiðtygjum auk vopna. Bátagil er utan við Brimnesgil og utan við Bátagil er Stekkjargil sem áður var nefnt Skipagil (Ö-1978).

Lýsing
Um kumlafundinn er fjallað í bókinni Kuml og Haugfé (142-144). Kumlin fundust fyrir neðan bæinn og tók kumlateigurinn yfir 12 m langt svæði SV-NA. Öll kumlin sneru NV-SA og höfuð mannanna hafa verið í norðvesturendanum. Þau voru grunn og yfir þeim lá einfalt, fremur gisið steinalag. Miðkumlið var rótað að hluta en sunnan og austan við manninn sem í því lá voru tveir hestar heygðir og ekki hafði verið hreyft við þeim. Með mannabeinunum var eldtinnumoli og járnvottur (Þjms. 12103). Hjá hestabeinunum í suðausturenda grafarinnar fundust járnmél og fleiri gegnbrunnin ryðstykki auk þess sem ryðs og svartra tréleifa varð vart sem bendir til þess að söðull hafi verið á suðvestari hestinum (31 járnbrot með mélabrotum Þjms. 12105). Ennfremur fannst spjót í hrosskumlinu af K-gerð, Sverd 21 (Þjms. 12104). Talið er að því hafi verið stungið niður í hrosskumlið þegar rótað var í mannskumlinu. Hjá beinunum í kumlinu suðvestan við miðkumlið voru 5 brot úr sigð (Þjms. 12108) og brot úr skærum (Þjms. 12109) með sauðaklippulagi, svipuðum Rygh 443. Eins og í miðkumlinu var hrossgröf sunnan og austan við mannsgröfina. Í henni voru nokkur fúin hrossabein. Þetta kuml virðist einnig hafa verið rótað. Þriðja kumlið var norðaustan við miðkumlið. Ekki virðist hafa verið hreyft við þessu kumli og var nokkurt haugfé í því en enginn hestur: Öxi, G-gerð, Sverd 38 (Þjms. 12111); venjulegur hnífur (Þjms. 12112); Brot á litlum silfurhring (ekki fingurbaugur) (Þjms. 12113); tvö met úr blýi (Þjms. 12114-15) (K.E. 1956, bls.).

Heimildaskrá

Sverrir Björnsson: Örnefnaskrá Brimness. 1978.
Kristján Eldjárn. 1956. Kuml og haugfé. 2. útgáfa (2000). Ritstj. Adolf Friðriksson. Mál og menning, Reykjavík.

Brimnes 146404 277 - 3
Sérheiti: Gvendarstaðir
Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Eyðibýlið Gvendarstaðir eiga samkvæmt örnefnalýsingu að vera beint suður af túninu í Brimnesi. Þess er ekki getið í jarðabókum (Ö-1932,1).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Brimness eftir handriti Björns Jónassonar. 1932.

Brimnes 146404 277 - 4
Sérheiti: Sauðhúsvöllur
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Nyrst í túninu er Sauðhúsvöllur skv. örnefnalýsingu (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 5
Sérheiti: Ærhúsgerði
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Austur af Sauðhúsvelli er Ærhúsgerði skv. örnefnalýsingu (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 6
Sérheiti: Ærhúsgerði
Hlutverk: Rétt
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Austur af Sauðhúsvelli er Ærhúsgerði skv. örnefnalýsingu (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 7
Sérheiti: Lambhúsgerði
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Syðst og austast í túninu er Lambhúsgerði skv. örnefnalýsingu (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 7
Sérheiti: Lambhúsgerði
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Syðst og austast í túninu er Lambhúsgerði skv. örnefnalýsingu (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 8
Sérheiti: Lambhúsgerði
Hlutverk: Rétt
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Syðst og austast í túninu er Lambhúsgerði skv. örnefnalýsingu (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 9
Sérheiti: Fiskmelur
Hlutverk:
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Sunnarlega á túninu er melur sem Fiskmelur heitir skv. örnefnalýsingu (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 10
Sérheiti: Myllugil
Hlutverk: Mylla
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Myllugil er austur af Breiðagili sem aftur er austan við Neðstagil skv. örnefnalýsingu (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 11
Sérheiti: Kvíamelur
Hlutverk: Kvíar

Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnalýsingu er Kvíamelur staðsettur ofan við Kringlumýri sem er hringmynduð mýri í melunum beint niður af túninu (Ö-1978,2).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 12
Sérheiti: Sekkjargil
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Stekkjargil er skammt utan við Bátagil skv. örnefnalýsingu. Stekkjargil var til forna kallað Skipagil (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Brimnes 146404 277 - 13
Sérheiti: Grænutóftir
Hlutverk: Beitarhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Skv. örnefnalýsingu eiga beitarhús frá Brimnesi að hafa staðið þar sem nú heita Grænutóftir og eru norðan við Beitarahúsahóla sem eru norður af Höllum (Ö-1978, 2).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Brimness. 1978.

Kolkuós - 146414

Saga

Búsetusaga.
Kolbeinsárós er ekki talinn í búnaðarskýrslum með mati á landi og húsum fyrr en 1934. Árið 1942 var Kolbeinsárós metinn á 157 hundr. kr. (Jarða- og búendatal í Skagafirði bls. 85). Fyrstu ábúendur í Kolkuósi voru Tómas Ísleiksson söðlasmiður og kona hans, Guðrún Jóelsdóttir ljósmóðir. Þau fluttu þangað 1891 (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu bls.84-85). Ekki er alveg ljóst á hvaða landsvæði búið var á þeim tíma. Sennilegt er þó að það hafi verið nyrsti hluti Viðvíkurlanda, tungan milli Kolbeinsár og sjávar, suður að löndum Brimness (áður en Kolkuós fékk land af Brimnesi) og Ásgarðs (Langhúsa) (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu bls. 84-85).

Síðar var jörðin Kolbeinsárós byggð úr þremur jörðum; Viðvík (sem átti land norður að ósnum), Langhúsum (nú Ásgarði) (sem byggt var úr Viðvík fyrir 1550) og norðurhluta Brimnesslands. Jarðardýrleiki Langhúsa var árið 1709 20 hdr. og eign Hólabiskupsstóls. Viðvík er kirkjujörð og er jarðardýrleiki hennar 60 hdr. árið 1709, kirkjan var annacteruð með Rípur beneficii kirkju. Brimnes var einnig í eigu Hólabiskupsstóls árið 1709 (JÁM, bls. 206, 208-9). Hartmann Ásgrímsson hóf verslun í Kolkuósi og búskap á hluta af Langhúsum árið 1901. Hann hafði búsetu í Kolkuósi. Hartmann keypti svo Langhús (ekki víst hve mikinn hluta af þeim) árið 1910. Um 20 árum síðar keypti hann spildu

norðan af Brimnesi (Björn Emilsson, 15). Af ofansögðu mætti ætla að Hartmann hafi átt Viðvíkurpart niður að ósi, Langhús og norðan af Brimneslandi. Í örnefnalýsingu Langhúsa sem Margeir Jónsson skráir eftir Hartmanni virðast örnefni á þessum pörtum nokkurn veginn öll vera talin. Það má sjá af samanburði við skrár Sverris Björnssonar sem skráir Kolkuós, Brimnes og Langhús eftir gömlum merkjum.

Langhús heita nú Ásgarður en hann er ekki nema á hluta gamla Langhússlandsins eða einungis norður að núverandi aðalvegi (Hjalti Pálsson, samtal í síma).

Hartmann hefur sennilega ekki átt Viðvíkurpart heldur hefur hann verið leigður út og þegar ríkið selur Viðvík árið 1945 heldur það partinum eftir vegna virkjunarmöguleika í Hjaltadalsá, hjá Stólpahvammi og hafnarskilyrða í Kolkuósi. (Ö-1978, 2).

Ósætti er nú um skiptingu lands norðan vegar, milli Brimness og Hjaltadalsár/Kolku og eru það landamerkjadeilur sem ekki sér fyrir endann á (Hjalti Pálsson, samtal í síma).

Skráningin á eingöngu við svokallaðan Viðvíkurpart eða það land sem ríkið hélt eftir af landi Viðvíkur og örnefnalýsing Sverris Björnssonar nær til.

Kolbeinsárós og samnefnd jörð hefur í seinni tíð verið kölluð Kolkuós.

Eins og gefur að skilja er jarðarinnar Kolbeinsáróss ekki getið í fornritum en óssins er getið í Landnámu: „Í þann tíma kom út skip í Kolbeinsárósi, hlaðit kvikfé, en þeim hvarf í Brimnesskógum unghryssi eitt; en Þórir dúfunef keypti vánina ok fann síðan.“ (235). "Ondóttr kom úr í Kolbeinsárósi ok kaupir land at Sleitu-Birni ofan frá Hálsgróf enum eystra megin ok út til Kolbeinsáróss, <en > enum vestra megin frá ofan frá læk þeim, er verðr út frá Nautabúi, ok inn til Gljúfrár, ok bjó i Viðvík." (237). Einnig er hans getið í Sturlungu: "Og er þeir komu í Mælifellsdal brotnaði fótur á hesti Jörundar prests. Fór hann þá til Kolbeinsáróss og þar utan um sumarið." (738). (Óssins er einnig getið á öðrum stað í Sturlungu; bls 408, I í sömu útgáfu).

Í Kolkuósi var önnur af tveimur höfnum Hólastaðar. Óssins er getið í heimildum sem hafnarstaðar frá 13. og fram til loka 16. aldar. Á þeim tíma verður Hofsós hafnar- og verslunarstaður og kunna margar ástæður að liggja til þess að hann virðist taka við af Kolkuósi. (Sjá frekar J.Á.F).

Talið er að kirkja eða bænhús hafi verið reist í Kolbeinsárósi nokkru fyrir siðaskipti. Stoðum undir það rennir skrá yfir eignir Hólastóls í Kolkuósi frá 1550 og söguþáttur um Jón Arason í Biskupasögum Jóns Halldórssonar (sjá frekar J.Á.F. 86 o.áfr. og vísa beint í fyrrtalin rit).

Árið 1881 var Kolbeinsárós löggiltur verzlunarstaður. Verzlun mun þó ekki hafa hafizt þar fyrr en um og eftir 1890, voru það verzlanir á Sauðarkróki, er höfðu þar útibú og ráku þar verzlun að sumrinu. Stóð svo fram yfir síðustu aldamót [1900]. (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu, bls.84-5).

Náttúrufar og jarðabætur

Er í vinnslu

Heimildaskrá

Sturlunga saga I-II. Ritstjóri Örnólfur Thorsson. Svart á hvítu, Reykjavík. 1988.
Landnáma. Íslensk fornrit I. Hið íslenska fornritafélag, Reykjavík. 1968.
Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. hefti. Sögufélag Skagfirðinga. 1956.
Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. 9. bindi, 1709. (útgáfustaður og ár).
Björn Emilsson: Hartmann Ágrímsson í Kolkuósi. Skagfirðingabók 12: 7-35.
Margeir Jónsson: Örnefnalýsing Langhúsa, skráð eftir handriti Harmanns Ásgrímssonar. 1932.
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkisjarðar). 1978.
Hjalti Pálsson?
Jón Árni Friðjónsson: Hafnir Hólastaðar. Um Kolbeinsárós og aðrar miðaldahafnir Skagfirðinga. M.A.-ritgerð í sagnfræði. Heimspekideild Háskóla Íslands. 2002.

Kolkuós 146414 - 1
Sérheiti: Kolkuós
Hlutverk: Býli
Tegund: Bæjarstæði
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Ekki er vitað til þess að búið hafi verið í Kolkuósi fyrir árið 1891 en þá hóf þar búskap Tómas Ísleiksson og kona hans Guðrún Jóelsdóttir. Bæjarstæðið hefur sennilega verið í hvamminum sunnan við ósinn. Í sama hvammi hafa staðið verslunarhús en Kolkuós var löggiltur verslunarstaður frá 1881 þó að verslun hafi ekki hafist þar fyrr en um 1890. (Jarða- og búendatal Skagafjarðarsýslu).

Heimildaskrá
Jarða- og búendatal Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. hefti. Sögufélaga
Skagfirðinga. 1956.

Kolkuós 146414 - 2
Sérheiti: Kirkjugarður
Hlutverk: Bænhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnaskrá stendur: "Suður frá Kolkuósi liggur vegurinn um gil í melbakkann, sem kallast Klauf 32., vestan við hana er gamall Kirkjugarður 33., þar stóð bænhús til forna. Sunnar eru Þjófadalir 34. og eftir þeim rennur Þjófdalalækur 35., sem skiptir löndum, samanber landamerkjaskrá Brimness og Viðvíkur." (Ö-1978, 1).

Aðrar upplýsingar
Víðar en í örnefnaskrá er minnst á kirkju eða bænhús á þessum stað. Í Jarða- og búendatali í Skagafjarðarsýslu kemur fram að talið sé að kirkja eða bænhús hafi verið reist í Kolkuósi nokkru fyrir siðaskipti og að það hafi verið eina bjálkakirkjan sem reist hafi verið á Íslandi (84). Í ritgerðinni Hafnir Hólastaðar er rætt um kirkjuna á þessum stað og skjöl sem styðja tilvist hennar. Þar er m.a. vitnað í Biskupasögur (II, bls. 317) þar sem segir að Jón Arason hafi komið með við að utan til kirkju sem sett var við Kolbeinsós, eins og Auðunarstofa að gerð. Þetta hefur átt sér stað skömmu fyrir 1520 ef rétt (J.Á.F. 86). Einnig er í ritgerðinni vísað til Íslensks fornbréfasafns (DI XI, 852 (einnig 854) um lýsingu á eignum Hólastóls við ósinn en sú lýsing gefur til kynna að þar hafi sannarlega verið kirkja. (J.Á.F. 86). Í sömu ritgerð er bent á að í Ferðabók sinni á bls. 141 minnist Sveinn Pálsson á að 1792 hafi sést leifar kirkju sunnan við ósinn (87-8). Höfundur ritgerðarinnar telur enn vera hægt að sjá móta fyrir fornum garðbrotum eða húsgrunni árið 2001-2002? (88). Fá þessar heimildir? vísa beint í þær.

Heimildaskrá
Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. bindi. Sögufélag
Skagfirðinga. 1956.
Jón Árni Friðjónsson: Hafnir Hólastaðar. Um Kolbeinsárós og aðrar miðaldahafnir
Skagfirðinga. M.A.-ritgerð í sagnfræði. Heimspekideild Háskóla Íslands. 2002.
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.

Kolkuós 146414 - 3
Hlutverk:
Tegund: Tóftaþyrping
Ástand: Slæmt
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Landbrot
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Nyrst á Tanga í Kolkuósi eru tóftaleifar sem eru að fara í sjó. Ath. Sýslu- og
sóknarlýsingar, 125.

Kolkuós 146414 - 4
Hlutverk: Mógröf
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
"Það var mótekja í fjöruborðinu framan við Kolkuós, rétt þar sem bátarnir lentu." (Marteinn Steinsson).

Lýsing
"Þar var hægt að taka mó á stórstraumsfjöru, tvær þrjár stungur og þurfti að ryðja möl ofan af. Marteinn man þar eftir móhraukum. Ekki var þó hægt að sinna þessu nema skamman tíma, því hætta varð þegar flæddi að aftur." (Marteinn Steinsson).

Heimildaskrá
Marteinn Steinsson. 1993????

Kolkuós 146414 - 5
Sérheiti: Kolbeinsárós/Kolkuós
Hlutverk: Lending, Uppsátur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Ós Kolbeinsár (Kolku) sem rennur milli Kolkuósslands og Melstaðar. Úti fyrir ósnum er Elínarhólmi.

Lýsing
Lýsing Jóns Árna Friðjónssonar: "Kolbeinsárós er stærsti árósinn í innanverðum Skagafirði, að frátöldum sjálfum Héraðsvatnaósunum. Meðan tíðkaðist að fleyta skipum upp í árósa og leggja þeim þar hefur þessi staður sennilega verið mjög hentugur. Að sunnanverðu er dálítill tangi sem skilur ósinn frá hafi. Þar er enn grasi vaxin jarðvegstorfa á lágum klöppum en mjög eydd þeim megin er veit til sjávar. Í rofinu má greina öskuleifar og bein sem brotin hafa verið til mergjar svo að augljóst er að hér er um að ræða leifar af fornum öskuhaug. Innan við klappirnar er alldjúpur og lygn pollur meðfram tiltölulega sléttri klöpp; þar má vissulega leggja að litlu skipi til að losa eða ferma. En í krikanum fyrir enda klappanna er dálítil vík með leirbotni og fjöru þar sem mætti draga sæmilegustu farmaskip eða jafnvel miðlungsknörr á þurrt." (38).

Aðrar upplýsingar
Kolbeinsáróss er víða getið í heimildum og fornritum sem hafnar. Jón Árni Friðjónsson telur að skipum hafi að minnsta kosti verið lent í honum á 13. og 14. öld. Á 15. og 16. öld voru skip orðin of stór til að þeim gæti verið lent í ósnum sjálfum (39).

Heimildaskrá
Jón Árni Friðjónsson: Hafnir Hólastaðar. Um Kolbeinsárós og aðrar miðaldahafnir Skagfirðinga. M.A.-ritgerð í sagnfræði. Heimspekideild Háskóla Íslands. 2002.

Kolkuós 146414 - 6
Sérheiti: Elínarhólmi
Hlutverk: Lending
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Elínarhólmi er lítill hólmi í sjónum vestan við Kolkuós. Í sjónum er klapparhryggur milli Elínarhólma og Tanga, framan við Kolkuós.

Lýsing
Í grein eftir Björn Emilsson kemur fram að kaupskip hafi legið suðvestan við Elínarhólma í tíð Hartmanns Ásgrímssonar á því miði, að vesturjaðar Elínarhólma bar í Hofsós (18). Í ritgerð sinni um hafnir Hólastaðar telur Jón Árni Friðjónsson að skipum hafi verið lagt við Elínarhólma á 15. og 16. öld þegar skip voru orðin stærri og fullkomnari en skip 13. og 14. aldar sem sennilega hefur verið lagt inn í ósinn sjálfan (39).

Heimildaskrá
Björn Emilsson: Hartmann Ásgrímsson í Kolkuósi. Skagfirðingabók 12:7-35.
Jón Árni Friðjónsson: Hafnir Hólastaðar. Um Kolbeinsárós og aðrar miðaldahafnir Skagfirðinga. M.A.-ritgerð í sagnfræði. Heimspekideild Háskóla Íslands. 2002.
DI=Íslenskt fornbréfasafn. VII. bindi. Hið Íslenska Bókmenntafélag. Reykjavík. 1903-1907.

Örnefni
Elínarhólmi er nefndur Helenarhólmi í skrá um landamerki Viðvíkur og fleiri jarða í Skagafirði frá því um 1500 (DI VII, 463.) Einnig er hann nefndur Helenarey í fornum bréfum (Ö-1978, 1). Veit að það er í DI en finn ekki.

Kolkuós 146414 - 7
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei
Heimildamaður: Marteinn Steinsson

Staðhættir
Árið 1993 er haft eftir Marteini Steinssyni að fjárhús séu uppi á bakkanum sunnan við Kolkuós, þá hálfhrunin fram af bakkanum. Hann minnir að veggir húsanna hafi staðið fram yfir 1970 áður en bakkinn fór að falla undan þeim.

Heimildaskrá
Marteinn Steinsson. 1993?

Kolkuós 146414 - 8
Sérheiti: Stekkjarhvammur
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnaskrá Kolkuóss stendur: "Með ánni er Kvíslarhvammur 3. - þá Stekkjarhóll 4. og Stekkjarhvammur 5." (Ö-1978,1). Hér er átt við ána Hjaltadalsá áður en hún sameinast Kolbeinsdalsá.

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.

Kolkuós 146414 - 9
Sérheiti: Stólpahvammur
Hlutverk: Brú
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Samkvæmt örnefnalýsingu Kolkuóss er Stólpahvammur norðan við Bláleitarnef við Hjaltadalsá. Þar var trébrú byggð yfir ána um 1884. Sunnan við brúarstæðið er flúð, þar heitir Gýjarfoss. (Ö-1978, 1). Af loftmyndum má sjá að vegur eða slóði liggur þarna um. Í örnefnalýsingu Langhúsa eftir handriti Hartmanns kemur fram að brúin hafi staðið í 45 ár eða til 1929. (Ö-1932, 2).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.
Margeir Jónsson: Örnefnalýsing Langhúsa skráð eftir handriti Hartmanns Ásgrímssonar. 1932.

Kolkuós 146414 - 10
Sérheiti: Teigsvað
Hlutverk: Vað
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnalýsingu kemur fram að í Teigshvammi sem stendur gegnt bænum Teigi sé hvað í Kolku (svo heitir áin eftir að Hjaltadals- og Kolbeinsdalsá sameinast) sem heitir Teigsvað. Teigshvammur og Teigsvað eru neðan við Krosshvamm (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnaskrá Kolkuóss (Ríkisland). 1978.

Kolkuós 146414 - 11
Sérheiti: Steinsvað
Hlutverk: Vað
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnalýsingu er Steinsvað á Kolku vestan við Lækjarósnef (Ö-1978,1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.

Kolkuós 146414 - 13
Sérheiti: Vagnabraut
Hlutverk: Leið
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnalýsingu segir að Vagnabraut liggi niður frá Finnbogahólum sem eru vestur af Stólpahvammi. (Ö-1978, 1). Hér þarf frekar að skoða Sýslu- og sóknarlýsingar og ritgerð J.Á.F. bls. 33-35.

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkisjarðar). 1978.

Kolkuós 146414 - 14
Sérheiti: Þjóðvegur
Hlutverk: Leið
Tegund: Gata
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnalýsingu kemur fram að Staðarmóar eru norðaustan Vagnabrautar, ofan að Þjóðvegi. Líklega er hér átt við þann veg sem ekið er eftir til að komast út í Kolkuós. (Ö-1978, 1). Kannski ekki fornleif. Óvíst um aldur.

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.

Kolkuós 146414 - 15
Sérheiti: Beitarhúsatóftir
Hlutverk: Beitarhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Samkvæmt örnefnaskrá eru Beitarhúsatóftir á mel móts við veginn. Ekki er alveg ljóst við hvaða veg er átt hér en líklega er það þjóðvegurinn eða afleggjarinn sem nú er notaður og liggur að Kolkuósi. (Ö-1978, 1).

Lýsing
Í örnefnalýsingu kemur fram að beitarhúsin hafi verið frá Viðvík og að í þeim hafi sauðir verið hafðir um vetur. Síðast voru þau notuð eftir aldamótin 1900 í tíð Zophoníasar Halldórssonar. (Ö-1978, 1).

Heimildaskrá
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Kolkuóss (Ríkislands). 1978.

Kolkuós 146414 - 17
Sérheiti: Geitagerði
Hlutverk: Rétt
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Nei

Staðhættir
Í örnefnaskrá Brimness eftir Sverri Björnsson er minnst á lítinn hól með tóftabroti á sem heitir Geitagerði. Þar voru áður merki Brimness og Viðvíkur. Suðvestan við Geitagerði var svo strítumelurinn Vörðumelur. Þessar minjar verða taldar með Kolkuósi að svo stöddu því Geitagerði er að öllum líkindum á þeirri sneið sem Kolkuós fékk af Brimnesi. Hartmann Ásgrímsson telur Geitagerði með í Langhúsalýsingu sinni sem tekur til Langhúsa, Kolkuóss og nyrsta hluta Brimness.

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnalýsing Langhúsa eftir handriti Hartmanns Ásgrímssonar.
1932.
Sverrir Björnsson: Örnefnaýsing Langhúsa. 1978.

Neðri-Ás 1 - 146476-251

Saga
Er í vinnslu

Náttúrufar og jarðabætur
Er í vinnslu

Neðri-Ás 1 146476 251 -
Hlutverk: Kirkja
Tegund: Heimild

Staðsetning: N: 0, 0, 0,0000 (-0,00000000)   V: 0, 0, 0,0000 (-0,00000000)
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Já

Staðhættir
Neðri-Ás. Tóttarleifar kirkju þeirrar er Þorvarður Spak-Böðvarsson reisti.
Skjal undirritað af MÞ 10.06.1926. Þinglýst 13.08.1926.

Heimildaskrá
Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar útg. 1990.

Neðri-Ás 1 - 1
Sérheiti: Neðri Ás
Hlutverk: Bæjarhóll
Tegund: Heimild 465
Ástand: Ómetið
Friðlýst: Já

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Gamli torfbærinn stóð ofan við núverandi íbúðarhús (Örnefnaskrá, 12). Í örnefnaskrá segir jafnframt: „Skammt neðan við bæjarstæðið gamla, stendur íbúðarhúsið Neðri – Ás I. Smáspöl norðar og austar er fjós og hlaða. Nokkru neðar, þar sem áður var Gerðið, stendur íbúarhúsið Neðri- Ás II. Allangt norðar eru fjárhús” (Örnefnaskrá, 8).
Á túnakorti er bærinn norðarlega í túninu. Útihús er austan við og matjurtargarður sunnan við (Túnakort, 1916).

Aðrar upplýsingar
Tóttarleifar kirkju þeirrar er Þorvarður Spak-Böðvarsson reisti. Skjal undirritað af MÞ 10.06.1926. Þinglýst 13.08.1926.(skrá,1990)

Heimildaskrá
skrá yfir friðlýstar fornleifar 1990
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 2
Sérheiti: Þorvarðarkirkja
Hlutverk: Kirkjurústir
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Í Ási bjó ágætismaðurinn Þorvarður Spak-Böðvarsson, er fyrstur mun hafa gert garðinn frægan. Talið er, að hann hafi þar látið byggja kirkju áður en kristni var í lög tekin á landi hér” (Örnefnaskrá, 2).
Í örnefnaskrá er tekið úr sóknarlýsingu frá 1843 „Má þeirra helstu geta: Menn halda víst, að enn nú sjáist aurmál kirkju þieirrar í Neðra – Ási, er Þorvarður Spak-Böðvarsson byggði þar fyrstur Norðlendinga árið 984. Er girðingarbrot það suður og upp frá bænum á túninu” [Tilvitnun í sóknarlýsingu tekin úr örnefnaskrá] (Örnefnaskrá, 4). Í örnefnaskrá segir: „Þar er nú upphlaðinn grunnur kirkjunnar, en grafreiturinn þakinn ofan með þökum. Ekki sjást nú neinar þúfur eða leiði, heldur er allt slétt” (Örnefnaskrá, 15).

Aðrar upplýsingar
Árið 1998 var framkvæmd, af Fornleifastofnun Íslands, fornleifarannsókn á Neðra Ási, sjá skýrslu fornleifastofnunar nr. FS068-98173, Fornleifarannsókn á Neðra Ási í Hjaltadal 1998.

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 3
Hlutverk: Kirkjugarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Sést glöggt fyrir kirkjugarði þar umhverfis, sem kirkjan er talin hafa verið” (Örnefnaskrá, 2). Samkvæmt örnefnaskrá segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín “Hér hefur í gamla daga bænahús eða kirkja verið og sjást þess enn merki, en þó er húsið fyrir löngu fallið” [bein tilvitnun tekin úr örnefnaskrá] (Örnefnaskrá, 2).
Í örnefnaskrá segir: „ Æva-forn hringmyndaður garður er umhverfis húsið, ca. 30-40 metrar í þvermál. Þúfur innan garðsins gætu verð gömul leiði” [Tilvitnun úr bréfi eftir Árna Sveinsson er tekin úr örnefnaskrá](Örnefnaskrá, 7).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 4
Sérheiti: Bænhús
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá er eftirfarandi kafli úr bréfi eftir Árna Sveinsson á Kálfsstöðum: „Sunnan og austan við bæinn í Neðra- Ási, ca 40 metra frá bænum, er eitt einstakt fjárhús, með hlöðu við. Er hú sþetta kallað Bænhús. Lega þess er sú sama og kirkjunnar á Hólum og bænhúss- eða kirkjurústanna á Kálfsstöðum. Æva-forn hringmyndaður garður er umhverfis húsið, ca. 30-40 metrar í þvermál. Þúfur innan garðsins gætu verð gömul leiði” [Tilvitnun úr bréfi eftir Árna Sveinsson er tekin úr örnefnaskrá](Örnefnaskrá, 7). Á túnakorti er útihús um 60m aftan við bæinn (Túnakort, 1916).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 5
Hlutverk: Túngarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Fyrrnefndar kirkjuleifar eru spölkorn suðaustur frá bæjarstæðinu og upp við Túngarðinn, sem sést mjög greinilega á allöngum köflum við túnið. Talið er öruggt að þessi túngarður sé frá um 1000 og er hann því orðinn um þúsund ára gamall” (Örnefnaskrá, 15).
Í örnefnaskrá segir: „Kvíarnar í Neðra – Ási eru uppi á hól, upp af bænum og ofan við gamla túngarðinn. Þær eru einhverjar þær stærstu sem sjást, um 18 metra langar að utanmáli. Garðurinn beygir reyndar utan og neðan við Kvíarnar og fer upp norðan við þær” (Örnefnaskrá, 13).
Í örnefnaskrá er tekið úr sóknarlýsingu frá 1843: „Má þeirra helstu geta: Menn halda víst, að enn nú sjáist aurmál kirkju þeirrar í Neðra – Ási, er Þorvarður Spak-Böðvarsson byggði þar fyrstur Norðlendinga árið 984. Er girðingarbrot það suður og upp frá bænum á túninu” [Tilvitnun í sóknarlýsingu tekin úr örnefnaskrá] (Örnefnaskrá, 4).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 6
Hlutverk: Vegur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Heimreiðin að bænum, fyrir tíma bílvega, kom utan og neðan að. Var þó á sama stað og bílvegurinn er nú – næst bænum” (Örnefnaskrá, 19).
Á túnakorti liggur heimreiðin í suður frá bænum (Túnakort, 1916).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 7
Hlutverk: Kvíar
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Kvíarnar í Neðra – Ási eru uppi á hól, upp af bænum og ofan við gamla túngarðinn. Þær eru einhverjar þær stærstu sem sjást, um 18 metra langar að utanmáli. Garðurinn beygir reyndar utan og neðan við Kvíarnar og fer upp norðan við þær” (Örnefnaskrá, 13).
Tóft, kvíar [Ég tel að þetta séu sömu kvíar, BZ]
Í örnefnaskrá segir: „Sunnan við áðurnefnt drag upp frá bæjarstæðinu, eru leifar af einverju aflöngu húsi eða stórum kvíum (Örnefnaskrá, 15)

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 8
Sérheiti: Gerði
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Íbúðarhús Jóns Garðarssonar stendur á gömlu fjárhússtæði sem var kallað Gerði. Þúfnastykki, sem kallað var Flóki, niður og út að læk, sem var –og er raunar enn. Svo var buna í þessum læk utan við Gerðið og þar var vatnið tekið i Gerðishúsin” (Örnefnaskrá, 14).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 9
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Nokkru neðar þar sem áður var Gerðið, stendur íbúðarhúsið Neðri- Ás II. Allangt norðar eru fjárhús” (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 10
Hlutverk: Garður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Spölkorn ofan við bæjarstæðið og ofan við vatnsból, er gamall Öskuhóll og í kringum hann eru leifar af garði” (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 11
Hlutverk: Öskuhaugur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Spölkorn ofan við bæjarstæðið og ofan við vatnsból, er gamall Öskuhóll og í kringum hann eru leifar af garði" (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 12
Sérheiti: Réttarhús
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Smáspöl ofar og norðan við dragið, uppi á hól eða hæð, voru svonefnd Réttarhús, sem voru fjárhús. Fast sunnan við húsin var stór rétt, grjóthlaðin, en veggir vallgrónir ofan. Á bakvið svo hesthús" (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 13
Hlutverk: Rétt
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Smáspöl ofar og norðan við dragið, uppi á hól eða hæð, voru svonefnd Réttarhús, sem voru fjárhús. Fast sunnan við húsin var stór rétt, grjóthlaðin, en veggir vallgrónir ofan. Á bakvið svo hesthús" (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 14
Hlutverk: Hesthús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Smáspöl ofar og norðan við dragið, uppi á hól eða hæð, voru svonefnd Réttarhús, sem voru fjárhús. Fast sunnan við húsin var stór rétt, grjóthlaðin, en veggir vallgrónir ofan. Á bakvið svo hesthús" (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 15
Hlutverk: Reykhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Skammt ofan við bæjarstæðið voru leifar af Reykhúsi, sem ekki er löngu fallið úr notkun. Stóðu þar veggir úr torfi og grjóti til skamms tíma" (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 16
Hlutverk: Matjurtagarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: Gamli torfbærinn stóð ofan við núverandi íbúðarhús. Framan við hann var geysistór og fallegur kartöflugarður" (Örnefnaskrá, 12). Einnig segir í Jarðarlýsingu frá 1917: [ath útvega frumheimild] „Matjurtargarður gefur af sér 4 tunnur kartöflur" (Örnefnaskra, 5).
Á túnakorti er matjurtagarður sunnan við bæinn (Túnakort, 1916).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 17
Hlutverk: Fjós
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá stendur: „Skammt vestan við bæjarstæðið gamla, stendur íbúðarhúsið Neðri – Ás I. Smáspöl norðar og austar er fjós og hlaða" (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 18
Hlutverk: Brunnur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „ Neyzluvatnið í Neðra-Ási er tekið úr brunni í lægðinni ofan við bæinn, ofan við fjósið sem var bakatil við bæjahúsin og innan gengt í það úr bænum. Þarna er mjög góð uppspretta og var Brunnhús yfir. Svo eyðilagðist Brunnhúsið" (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 19
Hlutverk: Hesthús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Syðst í túninu er Hesthús" (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 20
Sérheiti: Búhæð

Hlutverk: Leikvöllur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Búhæð er ofan girðingar út og upp af bænum, sunnan við Kúagötur. Þetta er leikvöllur barna" (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 21
Sérheiti: Ömmuhús
Hlutverk: Hús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Þau Guðrún [Ferdinant í Efra-Ási] og hann voru hér í 2-3 ár, í svokölluðu Ömmuhúsi þar sem Frímann hafði búið" (Örnefnaskrá, 13).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 22
Hlutverk: Mógröf
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: Mógrafir voru talsvert út og niður frá bænum og þar er nú allt orðið að túni. Þar var svarðarholt og á það var mórinn fluttur til þurrkunar. Einnig það er út í túninu" (Örnefnaskrá, 13).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 23
Sérheiti: Hvammkot
Hlutverk: Býli
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Býli, Hvammkot
Í örnefnaskrá segir: „Gömul hjáleiga, Hvammkot var í brekkunni sunnan við heimreiðina – sunnan við Grjóthvamm" (Örnefnaskrá, 11). Í örnefnaskrá segir: „Sunnan við heimveginn sjást leifar Hvammkots, allmiklar tóftir" (Örnefnaskrá, 19).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 24
Hlutverk: Túngarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Hvammkotið áðurnefnt var umlukt garði" (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 25
Sérheiti: Vinnukonueyrarvað
Hlutverk: Vað
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Neðan við Hvammkot er nafnlaus hvammur, en þar suður af er annar þurrlendur hvammur og þar heitir Vinnukonueyri, græn eyri vestur að ánni. Þar var vað á ánni, Vinnukonueyrarvað" (Örnefni, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 26
Sérheiti: Grafarsund
Hlutverk: Mógröf
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnalýsingu segir: „Upp af Vinnukonueyri er allmikill flatur mýrarfláki er nefnist Grafarsund. Þar voru fornar mógrafir" (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 27
Sérheiti: Kringlugerði
Hlutverk: Býli
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá er tekið úr sóknalýsingu frá 1834: „Neðri- Ás, 40 hundruð, stendur norðan og vestan í tungunni, landrúm jörð, því þrjár eru þar eyðihjálegur, Hurðarbak, Áskot og Kringlugerði" (Örnefnaskrá, 4).
í Örnefnalýsingu segir: „Mýrin náði suður að Baululæk og dregur nafn af Kringlu, sem er mjög fornlegt gerði sunnan í stóru holti, suður og upp af Kringlumýrinni. Garðlag er umhverfiðs gerðið, sem er ekki nema svo sem 100 metrar í þvermál. Kringla er álagablettur, sem ekki mátti slá" (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 28
Hlutverk: Garður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnalýsingu segir: „Mýrin náði suður að Baululæk og dregur nafn af Kringlu, sem er mjög fornlegt gerði sunnan í stóru holti, suður og upp af Kringlumýrinni. Garðlag er umhverfiðs gerðið, sem er ekki nema svo sem 100 metrar í þvermál. Kringla er álagablettur, sem ekki mátti slá" (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 29
Sérheiti: Kringla
Hlutverk: Álagablettur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „ Kringla er álagablettur, sem ekki mátti slá” (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 30
Sérheiti: Siggulág
Hlutverk: Kofi
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Í Siggulág mótar fyrir litlum mannvirkjarústum, vallgrónum. Munnmæli sögðu að þar hafi einsetukona átt sér kofa eða lítinn bæ” (Örnefnaskrá, 21)

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 31
Sérheiti: Byrgishóll
Hlutverk: Byrgi
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Smalabyrgi er á einum fremsta og efsta Hreðuhólanna, hlaðið af Sigurbirni Á. Gíslasyni” (Örnefnaskrá, 12). Þar segir jafnframt: „Nær syðst í landi Neðra-Áss, Kolbeinsdalsmegin, eru mannvirkjaleifar á litlum hól nokkuð uppi í brekkunum. Hugsanlega hefur verið þarna stór stekkur 9-10 x 5-6 m. utanmáls og með skilrúmi. Líklega minni tóft norðan við. Gott haglendi er í kring og á allháum melhól rétt ofan við vottar fyrir smalabyrgi. Það er líklega Byrgishóll” (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 32
Hlutverk: Kvíar
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Á Ásnum og í Hreðuhólum voru setnar kvíaær frá Neðra – Ási (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 33
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Nær syðst í landi Neðra-Áss, Kolbeinsdalsmegin, eru mannvirkjaleifar á litlum hól nokkuð uppi í brekkunum. Hugsanlega hefur verið þarna stór stekkur 9-10 x 5-6 m. utanmáls og með skilrúmi. Líklega minni tóft norðan við. Gott haglendi er í kring og á allháum melhól rétt ofan við vottar fyrir smalabyrgi. Það er líklega Byrgishóll" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 34
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Í Hreðuhólum er leif af grjóthlaðinni Tófugildru sem að líkindum er afar gömul og merkileg mannvirkjaleif. Hún er á háum hól í miðjum
Hreðuhólum" (Örnenfaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 35
Sérheiti: Össurrarhóll
Hlutverk: Haugur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Hreðuhólar hafa ekki sérnöfn svo vitað sé, nema Össurarhóll, þar sem Össur frá Þverá á að vera heygður" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Í örnefnaskrá segir: „Hreðuhólar hafa ekki sérnöfn svo vitað sé, nema Össurarhóll, þar sem Össur frá Þverá á að vera heygður" (Örnefnaskrá, 20).

Neðri-Ás 1 - 36
Hlutverk: Byrgi
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Maðkeyrin er við ána aðeins ofar, og út af henni og áður hluti af henni, er langur hólmi langs eftir ánni, Kolbeinsdalsá. Nærri efri enda hólmans [Heitir Sviðningseyri] er grjótbyrgi eða leif af því" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 37
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Úti á Tungusporðinum beint á móti bænum Hlíðarenda, syðst í Djúpahvammi við Kolku, eru mannvirkjaleifar sem ætla má að séu af stórum stekk, 5 x 16 metrar að utanmáli. Og örstuttu norðan við er önnur tóft, heldur ógreinileg, ca. 8 x 4-5 m. Út frá tóftunum er leif af garði (túngarði) út með brekkunni" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 38
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Úti á Tungusporðinum beint á móti bænum Hlíðarenda, syðst í Djúpahvammi við Kolku, eru mannvirkjaleifar sem ætla má að séu af stórum stekk, 5 x 16 metrar að utanmáli. Og örstuttu norðan við er önnur tóft, heldur ógreinileg, ca. 8 x 4-5 m. Út frá tóftunum er leif af garði (túngarði) út með brekkunni" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 39
Hlutverk: Túngarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Úti á Tungusporðinum beint á móti bænum Hlíðarenda, syðst í Djúpahvammi við Kolku, eru mannvirkjaleifar sem ætla má að séu af stórum stekk, 5 x 16 metrar að utanmáli. Og örstuttu norðan við er önnur tóft, heldur ógreinileg, ca. 8 x 4-5 m. Út frá tóftunum er leif af garði (túngarði) út með brekkunni" (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 40
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Stekkjarlaut heitir djúp og skjólleg laut utan við Hreðuhóla miðja, hlýleg vallendislaut. Þar eru stekkjarbrot. Þetta er skammt upp frá veginum" (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 41
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Stekkjarlaut heitir djúp og skjólleg laut utan við Hreðuhóla miðja, hlýleg vallendislaut. Þar eru stekkjarbrot. Þetta er skammt upp frá veginum. Í lautinni er dálítill sléttur vallendisbali, og í honum neðanverðum kemur upp lítil lækjarsitra og rann hún niður til árinnar. Syðst í lautinni er vænn torfhlaðinn stekkur, glöggur að veggjum" (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 42
Sérheiti: Hurðarbak
Hlutverk: Býli

Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnalýsingu segir :„Austan í Ásnum austur undan Neðra-Ási og í landi þeirrar jarðar er eyðikot, Hurðarbak, og eru allmiklar rústir þar ásamt túnstæði nokkru” [tekið úr örnefnalýsingu Margeirs Jónssonar](Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 43
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Hurðarbak var, sem fyrr kemur fram, gömul hjáleiga og síðar voru þar fjárhús” (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 44
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Býli
Tegund: Tóft
Staðsetning: X: 586860 Y: 487701
Lengd: 12 m
Breidd: 9 m
Ástand: Gott
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Litlu sunnar [Við Gálga] eru Tjarn(ar)hólar. Austanvert við þá sést fyrir miklum húsatóftum. Er það kallað Áskot, og hefur þar liklega verið byggður bær fyrrum” [tekið úr örnefnalýsingu Margeirs Jónssonar](Örnefnaskrá, 8). Í örnefnaskrá segir: „Vegur að hinum húsunum þarna [átt er við hús í sumarbústaðalandi], liggur austur rétt norðan við Minnismerkið í stefnu á húsið sem er þar sem Áskot var” (Örnefnaskrá, 20).

Tóftin stendur á hól (bæjarhól) um ½ km norðvestan frá bæjarhúsi á Neðra Ási II og 15 metra norðan af (eystri) vegi sem liggur upp að sumarbústöðum í landi Áskots.

Lýsing
Hóllinn sem er um 30 x 40 metrar að ummáli er á auðu svæði milli sumarbústaða, annar er um 50 metra suðvestan við tóftina og hinn um 100 metra norðaustan hennar. Tré hafa verið gróðursett í 20-100 metra radíus frá tóftinni. Trjárækt hófst þarna um 1980 að sögn Jóns Garðarsonar bónda á Neðra Ási II.

Tóftin liggur na/sv og er hún vel greinileg. Hún er tvískipt en op er á milli. Mesta hæð veggja er um 1 m og breidd þeirra frá 1-3 metrar. Hún er vel gróin en sér í grjót sumsstaðar. Tóftin er 12x9 m að utanmáli. Op er á henni og snýr það asa.

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 45
Hlutverk: Örnefni, Varða

Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Annar Vörðumelur er austan á Ásnum” (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 46
Sérheiti: Vörðumelur
Hlutverk: Varða
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Grjóthvammur er í framhaldi af Torfhvamminum og eru skilin milli þeirra sem næst um Vörðumel, sem er syðstur í melaþyrpingu suður af Langamel. Vörðumelur þessi er út og niður frá bænum. Hann er hæstur mela á þeim slóðum og hátt af honum niður í hvamminn neðan við. Á honum er varða” (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 47
Sérheiti: Prestavað
Hlutverk: Vað
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Prestavað er líklega kennt við Viðvíkurpresta. Áin hefur breytt sér þarna og skemmt vaðið” (Örnefnaskrá, 15).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 48
Sérheiti: Langabrú
Hlutverk: Vegur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnalýsingu segir: „Þar sem Gulkeldusundið gekk niður í Gálgahvammana var upphlaðinn vegarspotti, kallaður Langabrú, eini upphleypti kaflinn, rúmlega 100 metrar milli ræsa. Þarna var forblautt” (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 49
Hlutverk: Vegur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Rekstarleið var til vetrarbeitar á Úttungu [...]” (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 50
Sérheiti: Torfhvammur
Hlutverk: Torfrista
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Torfhvammur er inn af Tjarnarhólum, allbreiður. Þar var nokkur torfrista en ekki góð" (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 51
Sérheiti: Stekkjarmelur
Hlutverk: Stekkur, Örnefni
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
„Austan sundsins rísa Stekkjarmelar , allstór hólaklasi sem gengur austur undir Ásenda, en sund er á milli Ásenda og Stekkjarmela og gengur það sund vestur úr Flóanum utan við Ásenda" (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 52
Hlutverk: Reiðgata
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Frá melunum sem liggja inn af Sleitustaðaflóa, gengur all- víðáttumikið flóaflæmi með holtum inn á milli. Það takmarkast að vestan af Stekkjarmelum, Ásenda að sunnan og að austan af melhrygg með reiðgötum, sem liggur frá Ásenda syðst – að Smiðsgerðishólum" (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 53
Sérheiti: Gálgamelur
Hlutverk: Aftaka
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Beint út undan Neðra- Ási rennur Hjaltadalsá milli tveggja kletta, og er mjótt milli þeirra. Kallast þar Gálgi" (Örnefnaskrá, 8). Þar segir jafnframt: „Munnmæli herma að Gálgamelur sé gamall aftökustaður. Melurinn er austan við brúna (Gálgabrú) þar sem vegamótin eru" (Örnefnaskrá, 10).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 54
Sérheiti: Dýjahvammur
Hlutverk: Torfrista
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Svo kemur Dýjahvammur og var besta torfristan sunnarlega í honum. Dýjahvammur er á móti landamerkjum milli Sleitustaða og Miklabæjar og Hlíðarenda" (Örnefnaskrá, 19).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 55
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
„Í örnefnaskrá segir: „Stuttu sunnar, og sunnan við klettagil, eru Yztihvammur og Þúfnahvammur og eru þeir nær saman, en einhver hæðarmunur. Í Yztahvammi er mannvirkisleif (K.S). Skrásetjara skilst að mannvirkjaleifarnar séu á efra þrepi, nær syðst í Þúfnahvammi, sem sumir nefni þar Djúpahvamm [...]" (Örnefnaskrá, 19).

Neðri-Ás 1 - 56
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
„Í örnefnaskrá segir: „Stuttu sunnar, og sunnan við klettagil, eru Yztihvammur og Þúfnahvammur og eru þeir nær saman, en einhver hæðarmunur. Í Yztahvammi er mannvirkisleif (K.S). Skrásetjara skilst að mannvirkjaleifarnar séu á efra þrepi, nær syðst í Þúfnahvammi, sem sumir nefni þar Djúpahvamm [...]" (Örnefnaskrá, 19).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 57
Sérheiti: Beitarhúsahvammur
Hlutverk: Beitarhús, Örnefni
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir:„Næsti hvammur norðan við [Langahvamm] er Beitarhúsavammur, sem er gegnt Beitarhúsatóftum frá Viðvík, vestan Hjaltadalsár" (Örnefnastofnun, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 58
Hlutverk: Varða
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Ásháaleiti oftast nefnt Háaleiti, er melur vestur undir Hjaltadalsá. [...]. Uppi á Háaleitinu virðist vera vörðuleif” (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 59
Sérheiti: Vörðumelur
Hlutverk: Varða
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Annar Vörðumelur er utan og neðan við tún” (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 60
Sérheiti: Langhús
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Ásháaleiti oftast nefnt Háaleiti, er melur vestur undir Hjaltadalsá. Hann er norðaustur frá Langhúsum eða Ásgarði og er hæsta leitið á Ástungunni (Örnefnaskrá, 8).
Í örnefnaskrá segir:„ Langhúsahvammur heitir hvammurinn sunnan undir Ásháaleitinu, beggja megin árinnar” (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 61
Sérheiti: Þúfnavað
Hlutverk: Vað
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir:„Þúfnavað er á Kolku niður undan Stóragerði. Það var yzt úr Þúfnahvammi og var fjölfarin leið” (Örnefnaskrá, 9).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 62
Hlutverk: Torfrista
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Milli Sleitustaða og Hlíðarenda, vestan Kolku, er stór mýrlendur hvammur, nefndur Dýjahvammur. Þar var torf rist um aldir frá Neðra-Ási og fram undir 1950, ristar 300 torfur á ári og fluttar heim 6 í hverri ferð” (Örnefnaskrá, 9).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 63
Sérheiti: Flekkuhvammsvað
Hlutverk: Vað
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Í suður frá Sleitustöðum er Flekkuhvammur sunnan við ána og Flekkuhvammsvað, sem var aðalvað á Kolku ásamt Þúfnavaði. Vað á vetrarleið í Hofsós” (Örnefnaskrá, 9).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 64
Sérheiti: Geitnakofahóll
Hlutverk: Kofi
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Geitnakofahóll heitir gróinn melur vestur af Flekkuhvammi. Þar eru fornar tóftir” (Örnefnaskrá, 9). Þar segir einnig:„Skammt vestan við vegslóðann og Flekkuhvamm er Geitnakofahóll. Uppi á hólnum er mannvirkisleif, greinileg tóft um 4 x 6m. innanmáls. Og líklega ógreinilegri og minni rúst sunnan við. Líklega eldri mannvirkisleif á smáhól skammt sunnar” (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 65
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Geitnakofahóll heitir gróinn melur vestur af Flekkuhvammi. Þar eru fornar tóftir” (Örnefnaskrá, 9). Þar segir einnig:„Skammt vestan við vegslóðann og Flekkuhvamm er Geitnakofahóll. Uppi á hólnum er mannvirkisleif, greinileg tóft um 4 x 6m. innanmáls. Og líklega ógreinilegri og minni rúst sunnan við. Líklega eldri mannvirkisleif á smáhól skammt sunnar” (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 66
Hlutverk: Tóft
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Geitnakofahóll heitir gróinn melur vestur af Flekkuhvammi. Þar eru fornar tóftir” (Örnefnaskrá, 9). Þar segir einnig:„Skammt vestan við vegslóðann og Flekkuhvamm er Geitnakofahóll. Uppi á hólnum er mannvirkisleif, greinileg tóft um 4 x 6m. innanmáls. Og líklega ógreinilegri og minni rúst sunnan við. Líklega eldri mannvirkisleif á smáhól skammt sunnar” (Örnefnaskrá, 20).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 67
Hlutverk: Brú
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir:„Flúðir eru hjá Gömlu brúnni á Hjaltadalsá” (Örnefnaskrá, 8).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 68
Sérheiti: Kolbeinsdalsárbrú
Hlutverk: Brú
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá er þetta úr Skagfirzkum annál: „Kolbeinsdalsárbrú var smíðuð sumarið 1879 og sett ána haustið 1880” (Örnefnaskrá, 18).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 69
Hlutverk: Brú
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá er þetta úr Skagfirzkum annál: „Brúarstæði á Hjaltadalsá var valið um leið og hitt: Smíði þeirrar brúar var ekki lokið fyrr en sumarið 1883, enda stóð á efni til hennar, einkum máttartré, fengist” (Örnefnaskrá, 18).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 70
Hlutverk: Vegur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Kúagötur lágu heimanað beint upp á Hæðina, austur yfir og inn með Ásnum um Lindina, inn um Kúalaut og yfir flóadrag niður undir Hreðuhóla um Tjarnarstæði og í Smjörmó” (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 71
Sérheiti: Vörðumelur
Hlutverk: Varða
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Hurðarbakssund er vestan við Hurðarbak og þar upp af er Vörðumelur. Uppi á honum eru tvær athyglisverðar grjóthrúgur, líklega vörðuleifar, með örstuttu millibili. Melurinn er svolítið skaddaður af malarnámu” (Örnefnaskrá, ?)

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 72
Hlutverk: Fjárrétt
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Inn hjá eyðibýlinu Fjalli hittir hann veg, sem liggur úr Hjaltadal utan við Víðines og yfir ásinn um Hálsgróf. Efst í Hálsgróf, rétt við veginn eru vallgrónar leifar fjárrettar, mjög sérstæð og merkileg rétt og tengd Hólum" (Örnefnaskrá, 18).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 73
Sérheiti: Ássel
Hlutverk: Sel
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Þar áttust við Þórður hreða við níunda mann annarsvegar og Össur frá Þverá við átjánda mann hinsvegar" (Örnefnaskrá, 3).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 74
Sérheiti: Garðshvammur
Hlutverk: Sögustaður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Þar áttust við Þórður hreða við níunda mann annarsvegar og Össur frá Þverá við átjánda mann hinsvegar" (Örnefnaskrá, 3).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 75
Hlutverk: Dys
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá er bein tilvitnun úr Þórðar sögu hreðu þar sem lýst er bardaga milli Þórðar og Össurar frá Þverá: „Dysjar voru gerðar að þeim líkum þeirra manna er þar féllu [bein tilvitnun tekin úr örnefnaskrá]" (Örnefnaskrá, 3).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 76
Hlutverk: Varða, Landamerki
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Að sunnan milli Neðra-Áss og Unastaða, ræður merkjum bein stefna úr bænum Saurbæ í Rjúpnahól, sem er köllóttur melhóll austan í ásnum, frá ánni upp að Rjúpnahól settar markvörður” (Örnefnaskrá, 3).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 77
Sérheiti: Stóravarða
Hlutverk: Varða, Landamerki
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Frá Rjúpnahól eftir sömu línu upp á há ás. Þaðan út há ásinn gegnt Stóruvörðu” (Örnefnaskrá, 3).
Í örnefnaskrá segir: „Þar upp af [Upp af Kringlu, í miðjum ásnum] hækkar Ásinn allverulega og þar uppfrá á brúninni er Merkjavarða” (Örnefnaskrá, 11).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 78
Hlutverk: Landamerki
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Þaðan eftir Ásbrúninni stutta leið, í stóran stein, sem er merkjasteinn á Ásbrúninni milli Unastaða og Efra – Áss” (Örnefnaskrá, 12).

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 79
Sérheiti: Miðmorgunsvarða
Hlutverk: Varða, Eyktarmark
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: „Miðmorgunsvarða er eyktarmark frá Neðra-Ási var aust-suðaustur af bænum. Hún er suðaustur af Grænulaut og beint upp af Bænhúsinu. Hún var hlaðin að allstórum steini og var seilingarhá og vel stæðileg, en er nú fallin” (Örnefnaskrá, 12)

Heimildaskrá
Örnefnastofnun; Örnefnaskrá, Rósmundur G. Ingvarsson

Neðri-Ás 1 - 80
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Óþekkt
Tegund: Tóft
Staðsetning: X: 586890 Y: 487735
Lengd: 5 m
Breidd: 2 m
Ástand: Sæmilegt
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Um 30 metra norðaustan bæjarhóls er sléttuð laut sem búið að er gróðursetja tré og runna nánast hringinn í kringum. Í lautinni eru tvö hjólhýsi. Austan hennar er vegur og bílastæði, suðaustur hlutinn markast af túngarðinum. Í gegnum hana gegngur smá tunga, neðan brekku, og á henni er hugsanleg tóft.

Lýsing
Tóftin er algróin, mjög ógreinileg og norðausturhlið hennar er horfin. Hún er um 2x5 metrar að utanmáli. Mesta breidd veggja er um ½ metri og mesta hæð um 20 sentímetrar. Tóftin snýr norðvestur/suðaustur. Önnur tóft er 30 metrum austar.

Neðri-Ás 1 - 81
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Óþekkt
Tegund: Heimild
Staðsetning: X: 586889 Y: 487766
Lengd: 5 m
Breidd: 7 m
Ástand: Gott
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Við norðvestur horn lautarinnar er hringlaga tóft og út frá henni garðbrot. Tóftin liggur skammt austan vegarins og norðaustan við hana er timburkofi. Um 30 metra norðaustan við er sumarbústaður og 30 metra suðvestan tóftarinn er túngarðurinn.

Lýsing
Tóftin er eins og áður sagði hringlaga og er á henni op til suðurs. Hún er um 5x7 metrar að utanmáli Mesta hæð og breidd veggja er um 1 metri, op er tæpur metri. Hún er mjög greinileg og algróin. Búið er að gróðursetja runna/tré að norðanverðu. Út frá tóftinni til norðausturs er um 7 metra langt veggjarbrot sem liggur að áðurnefndum timburkofa. Það er um metri að breidd þar sem það er breiðast og um 30 sentímetrar að hæð. Veggjarbrotið er sömuleiðis algróið.

Neðri-Ás 1 - 82
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Túngarður
Tegund: Tóft
Ástand: Gott
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Túngarður liggur í boga í kringum Áskot. Ofan frá liggur hann í norðvestur, sveigir svo í hálfhring og er hann rofinn af vegi sem ruddur hefur verið í gegnum hann. Hann heldur svo áfram þar til hann er enn rofinn af vegi. Hinu megin þess vegar er hann greinilegur á um 3ja metra kafla en virðist svo enda þar.

Lýsing
Garðurinn er í heild um 273 skref að lengd, hann er vel gróinn og víða er búið að planta trjám í hann. Upp við garðinn eru þrjár tóftir, einn stekkur og tvær fjárhústóftir. Meðalbreidd hans er um 2 metrar.

Neðri-Ás 1 - 83
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Tóft
Staðsetning: X: 586878 Y: 487737
Lengd: 8 m
Breidd: 4 m
Ástand: Gott

Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Um 30 metra norður af bæjarhólnum er stekkur, hann stendur upp við áðurnefndann túngarð. Hann er rúma 45 metra norðvestur af vegi (eystri) sem liggur um sumarbústaðalandið. Sunnan af stekknum og túngarðinum er sleginn blettur, notaður sem fótboltavöllur. Um 80 metrum norðan af stekknum er sumarbústaður og annar rúmlega 100 metra austan af.

Lýsing
Stekkurinn er eins og túngarðurinn vel gróin og sér ekki í grjót. Hann er mjög greinilegur, tvískiptur og op er á milli hólfa. Utanmál er 4x8 metrar. Mesta breidd veggja eru tæpir tveir metrar og hæð tæpur metri.

Neðri-Ás 1 - 84
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Fjárhús
Tegund: Tóft
Staðsetning: X: 586885 Y: 487638
Lengd: 5 m
Breidd: 5 m
Ástand: Sæmilegt
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Um 90 metra vestan af bæjarhólnum eru 3 tóftir. Tvær fjárhústóftir liggja upp við túngarðinn en ein tóft liggur ana sumarbústaðar sem þar stendur. Aðkeyrslan að sumarbústaðnum liggur á milli fjárhústóftanna. Tóftin stendur vestan túngarðs, hún er nyrðri af tveimur fjárhústóftum. Vestan hennar er bílastæði.

Lýsing
Tóftin er vel gróin en vel greinileg. Hún liggur norðaustur/suðvestur og er suðvestur hlið hennar alveg opin. Tóftin er að utanmáli 5x5 metrar og er garði fyrir miðju, hann er 4 metra langur og meters breiður. Veggir tóftarinn eru um meters breiðir og meters háir þar sem þeir eru hæstir, við túngarðinn. Búið er að gróðursetja tré meðfram tóftinni.

Neðri-Ás 1 - 85
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Fjárhús, Hlaða
Tegund: Tóft
Staðsetning: X: 586880 Y: 487633
Lengd: 7 m
Breidd: 6 m
Ástand: Sæmilegt
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Um 90 metra vestan af bæjarhólnum eru 3 tóftir. Tvær fjárhústóftir liggja upp við túngarðinn en ein tóft liggur ana sumarbústaðar sem þar stendur. Aðkeyrslan að sumarbústaðnum liggur á milli fjárhústóftanna.

Suðvestan aðkeyrslunnar er önnur tóft, einnig upp við túngarðinn að vestanverðu.

Lýsing
Hún er algróin en öllu ógreinilegri en hin fjárhústóftin. Tóftin snýr norðaustur/suðvestur. Garði er fyrir miðju tóftar og hún er hugsanlega tvískipt, með hlöðu við endann. Utanmál tóftar er 6x7. Mesta hæð veggja er um 80 sentímetrar og breidd þeirra um 1 metri, garðinn er um 60 sentímetra breiður. Op er á tóftinni til norðausturs. Búið er að gróðursetja tré hringinn í kringum tóftina.

Neðri-Ás 1 - 86
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Óþekkt
Tegund: Heimild
Staðsetning: X: 586901 Y: 487624
Lengd: 5 m
Breidd: 4 m
Ástand: Gott
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Um 90 metra vestan af bæjarhólnum eru 3 tóftir. Tvær fjárhústóftir liggja upp við túngarðinn en ein tóft liggur aftan sumarbústaðar sem þar stendur. Aðkeyrslan að sumarbústaðnum liggur á milli fjárhústóftanna.

Um 25 metra vsv af fjárhústóftunum við norðaustur hlið sumarbústaðarins er þriðja tóftin.

Lýsing
Tóftin sést mjög vel, hún er ferhyrnd og snýr norðvestur/suðaustur. Hún er vel gróin en sér í stöku grjót. Utanmál er um 4x5 metrar, mesta hæð og breidd veggja er um metri. Op er á tóftinni til suðvesturs.

Neðri-Ás 1 - 87
Sérheiti: Áskot
Hlutverk: Vörðuhleðsla
Tegund: Hleðsla
Staðsetning: X: 587014 Y: 487684
Ástand: Sæmilegt
Hættumat: Mikil hætta
Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir
Á melnum rúma 100 metra nnv af bæjarhólnum og um 100 metra sunnan af girðingu sem girðir af sumarbústaðarlandið er vörðuleif.

Lýsing
Greinileg vörðuleif, aðeins botnhleðslan stendur eftir.

Viðvík - 146425-274

Saga
60 hdr. 1907. Hér er kirkja og er annecteruð með Rípur beneficii kirkju.
Hólastólseign (J.Á.M.). Stafsetning nafnsins Viðvík er breytileg en í DI VII, bls. 463 er nafnið ritað Viðarvík á einum stað og í örnefnaskrá telur höfundur líklegt að það sé upprunalegt vegna þess að í fornöld hafi miklir skógar verið í landi Viðvíkur (Ö, 5).
Jarðarinnar er getið í Landnámu: "Öndóttr kom út í Kolbeinsárósi ok kaupir land at Sleitu-Birni ofan frá Hálsgróf enum eystra megin ok út til Kolbeinsáróss, <en> enum vestra megin ofan frá læk þeim, er verðr út frá Nautabúi, ok inn til Gljúfrár, ok bjó í Viðvík."(ath. ekki alveg stafrétt). Viðvíkur er getið í DI á nokkrum stöðum (sjá neðar). Jörðin Langhús er byggð úr Viðvíkurlandi og skiptir því í tvennt. Ekki víst hvenær þetta var. Elínarhólmi var lagður til jarðarinnar frá Miklabæ í staðinn fyrir högghrís og rifhrís á 12 hesta á Viðvíkurskógum (J.Á.M.). Eyðijörðin Hólakot (20 hdr. (J.Á.M.)) er talin með Viðvík 1802 (Jarðatal Johnsens, nmgr. 1, 268.)

"Viðvík var þingstaður frá gamalli tíð. Var þar haldið tveggja hreppa þing þ.e. fyrir Hóla- og Viðvíkurhrepp, hélzt það til 1922, er Hólahreppur varð sérstök dómþinghá. Árið 1923 var þingstaður Viðvíkurhrepps fluttur að Læk. Kirkja hefur verið í Viðvík frá því snemma á tímum. Var kirkjan í kaþólskum sið helguð heilögum Ambrosio biskupi. Viðvíkurkirkju var lengi þjónað af Rípurprestum eða til 1829, er Viðvíkurkirkja varð útkirkja frá Hólum Hjaltadal. Viðvík var eign biskupsstólsins á

Hólum, og þar sátu öðru hvoru ráðsmenn stólsins. Árið 1775 varð Viðvík embættisbústaður fjórðungslæknis Norðlendinga, hélzt það til 1801. Með konungsbréfi frá 8. maí 1805 var svo fyrir mælt, að Viðvík skyldi ætluð sýslumanninum í Skagafjarðarsýslu sem embættisbústaður. Þar sat Jón sýslumaður Espólín frá 1806-1822. Með tilskipan frá 1854 var mælt svo fyrir, að Viðvík skyldi framvegis vera prestsetur, hélzt sú skipan til 1942, en prestsetrið var flutt að Vatnsleysu. Viðvík var seld árið 1948 og er nú ættaróðal Sverris Björnssonar og konu hans Sigríðar Hjálmarsdóttur, núverandi eigenda og ábúenda jarðarinnar." (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu, bls. 82-3). Ríkið selur jörðina 1945 (eða 1948 (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu) en heldur eftir landinu neðan Langhúsa og niður að Kolkuósi vegna virkjunarmöguleika (Ö-1978, 2).

Náttúrufar og jarðabætur

Aðrar heimildir:

til 1300: Íslensk fornrit, I. bindi, 2. þáttur (Landnámabók): "Öndóttr kom út í Kolbeinsárósi ok kaupir land at Sleitu-Birni ofan frá Hálsgróf enum eystra megin ok út til Kolbeinsáróss, (en) enum vestra megin ofan frá læk þeim, er verðr út frá Nautabúi, ok inn til Gljúfrár, ok bjó í Viðvík."(ath. ekki alveg stafrétt)., Íslensk fornrit VII. bindi, 1. þáttur?, Biskupasögur, útg. 1858 og 1878, 2. þáttur og 16. þáttur., Sturlunga, útg. 1946, 7., 10., 13. þáttur.
1301-1400: Ísl. fornrit, XII. bindi, 5. þáttur, Íslenskt fornbréfasafn 3. bindi, bls. 410 og 431.
1401-1500: Íslenskt fornbréfasafn V., VI., VII. bindi bls. 168 ??
1500- : Íslenskt fornbréfasafn: VII., VIII, XI. bindi, bls. 856, 859. Einnig XV. bindi, bls. 222, 456, XII. bindi, bls. 535, XIII. bindi, bls28, XIV. bindi, bls. 464.

Heimildaskrá
Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín. 9. bindi. 1709. (útgáfustaður og ár).
Jarðatal Johnsens. Kaupmannhöfn. 1847.
Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. hefti. Sögufélag Skagfirðinga. 1956.
Sverrir Björnsson: Örnefnalýsing Langhúsa. 1978.
Landnáma. Íslensk fornrit I. Hið Íslenzka Fornritafélag. Reykjavík. 1968.
Ath. frekari heimildir.

Viðvík 146425 274 - 1
Sérheiti: Viðvík
Hlutverk: Bústaður
Tegund: Bæjarhóll
Ástand: Ómetið

Viðvík 146425 274 - 2
Hlutverk: Kirkja
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Aðrar upplýsingar
"Kirkja hefur verið í Viðvík frá því snemma á tímum. Var kirkjan í kaþólskum sið helguð heilögum Ambrosio biskupi. Viðvíkurkirkju var lengi þjónað af Rípurprestum eða til 1829, er Viðvíkurkirkja varð útkirkja frá Hólum Hjaltadal." (Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu).

Heimildaskrá
Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1953. 3. hefti. Sögufélag Skagfirðinga. 1956.
Viðvík 146425 274 - 3
Sérheiti: Fornistekkur
Hlutverk: Stekkur
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnskrá segir: "Milli Langhúsa og Viðvíkur er lágur og grasivaxinn hóll, sem heitir Fornistekkur (1). Tóptarrústir eru á hólnum, enda er sagt að þar hafi verið býli til forna." (1).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnalýsing Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 4
Hlutverk: Túngarður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnskrá segir: "Milli Langhúsa og Viðvíkur er lágur og grasivaxinn hóll, sem heitir Fornistekkur (1). Tóptarrústir eru á hólnum, enda er sagt að þar hafi verið býli til forna. Túnstæði hefur þar verið gott og enn sjást talsverðar leifar af túngarði." (1).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 5
Sérheiti: Kvígildishóll
Hlutverk: Býli
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Kvígildishóll (6) er mjög stór hóll, grasivaxinn með heljarstórum steinum. Þar er talið, að bær hafi verið byggður og búið til forna." (1).
Aðrar upplýsingar
Í ráðsmannsreikningum á Hólum frá 1388 er Kvígendishóls getið sem jarðar stólsins
(DI III, 410). Annar ritháttur er á nafninu en í örnefnaskrá.

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].
DI=Íslenskt fornbréfasafn III. Hið Íslenzka Bókmenntafélag. Kaupmannahöfn.
1896.

Viðvík 146425 274 - 6
Sérheiti: Dalagil
Hlutverk: Draugur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Uppi í fjallinu eru svonefnd Dalagil (10). Þar átti smalastúlka frá Hringveri að hafa jarðað barn sitt, sem hún bar út. og fram undir síðasta ár hafa greinagóðir og sannorðir menn heyrt, þar um slóðir, útburðarvæl." (1).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].
Viðvík 146425 274 - 7
Sérheiti: Álfhóll
Hlutverk: Huldufólksbústaður
Tegund: Örnefni
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Álfhóll (14) heitir stór strýtumyndaður hóll sunnan og ofan við Viðvík. Þar hafa menn séð álfa og álfabörn." (2).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 8
Sérheiti: Kirkjusteinn
Hlutverk: Huldufólksbústaður
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Fyrir vestan hann [Álfhól], á litlu holti hjá læk, er svonefndur Kirkjusteinn (15)." (2). Ennfremur stendur í örnefnaskrá að Kirkjusteini fylgi sú sögn að hún sé kirkja álfanna. (3, nmgr. 4).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 9
Hlutverk: Leið
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Götur þær, sem nú eru farnar þegar farið er í Köldumýri, liggja gegnum skarð í melana, utarlega við mýrina. Þetta skarð heitir Tíðaskarð (25)." (2).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 10
Hlutverk: Vatnsból
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: " Skammt frá svo kallaðri Vatnsgötu (17), sem er dálítil tjörn, sem riðið er yfir, er kaldavermslulind. Það er ein af þeim lindum, sem kennd er við Guðmund biskup góða, af því hann vígði lindina, og hefur verið sótt vatn í hana til lækninga." (2).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].

Viðvík 146425 274 - 11
Hlutverk: Draugur
Tegund: Heimild
Ástand: Ómetið

Staðhættir
Í örnefnaskrá segir: "Þegar ég var um tvítugt, heyrði ég gamlan mann, sem í æsku dvaldi í Viðvík, Rögnvald Jónasson á Þröm, d[áinn] um 1825?, segja frá því, að örfáa faðma frá fjósinu hefði verið lítill hóll eða stór þúfa og gamlir menn hefðu sagt, að þar væri dysjuð fóstra Þorbjarnar önguls (sjá Grettissögu), er drap Gretti með gjörningum. Voru þúfur þar í kring og sagði karl, að reimleikaorð hefði legið á þessum stað. Einu sinni kvaðst hann hafa séð þar kerlingu (hjá hólnum), lága vexti, en afar gildvaxna, með stóra, dökka skuplu á höfði og ófríða og illilega á svipinn." (4, nmgr. 7).

Heimildaskrá
Margeir Jónsson: Örnefnaskrá Viðvíkur rituð af Birni Jónassyni. [Án árs].